

KARAMANLILARIN SOY KÜTÜKLERİ: KARAMANLİCA (*GREK HARFLİ TÜRKÇE*) KİTABELİ MEZAR TAŞLARI

THE PEDIGREES OF KARAMANIDS: GRAVE STONES WITH EPITAPHS IN KARAMANLİDİKA (WRITTEN WITH GREEK LETTERS)

Cemal EKİN*

Özet

Osmanlı Dönemi'nde Ortodoksların Türkçe'den başka dil bilmeyenlerine Karamanlı, konuştuıkları dile de Karamanlîca denirdi. Karamanlılar, Lozan Mübadelesi kapsamında yaşadıkları bölgelerden Yunanistan'a gönderildiler. Yunanistan'a giderken yanlarında maddi taşınurlarla birlikte kiliselerin taşınabilir kutsallarını da götürdüler. Ancak mezarları anavatanlarında kaldı. Karamanlılardan günümüze gelebilen az sayıdaki bu mezar taşları hem ilgisizlik hem de günümüze yansıyan XV. yy.'ın "millet sistemi" bakış açılarıyla yok sayılmış, kapsamlı bir çalışmaya konu edilmemiştir. Bu çalışmamızda hızla yok olan, sanat ve kültür tarihçiliği açısından oldukça önemli Karamanlîca kitabeli mezar taşlarının form, malzeme ve süsleme özellikleriyle tanıtılması, dönemi içerisindeki yerlerinin vurgulanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Dönemi, Karamanlîca, Karamanlılar, kitabe, mezar taşı

Abstract

In the Ottoman Period, Orthodox people speaking no language other than Turkish used to be called Karamanids and the language used to be called Karamanlidika. The Karamanids, during Lausanne population exchange, were sent to Greece from the region they were living in. While moving to Greece, those people took their movable properties and enshrined properties of the churches with them. The most vulnerable of those considered as their immovable cultural assets left in their homeland were the graveyards of their ancestors. Those very few number of Karamanids grave stones considered as pedigrees surviving until today were neglected due to both ignorance and "nation system" of the 15th century of which the effects reach the present day and were not part of a comprehensive work. In this study, it is aimed to introduce grave stones, which are of utmost importance in terms of Art and Culture Historiography, written in Karamanlidika with their forms, ingredients and ornamentation and to underline their roles in the period

Key Words: Ottoman period, Karamanlidika, Karamanids, epitaph, grave stones

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, İskilip MYO, Mimari Restorasyon Programı.

ORCID ID: 0000-0001-7059-2273 ♦ E-mail: cemal_ekin@myonet.com

Bu makale Uluslararası XIX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda (21.10.2015, Manisa) bildiri olarak sunulmuş fakat yayına gönderilmemiştir.

Karamanlılardan günümüze gelebilen az sayıdaki mezar taşları bugüne kadar hem ilgisizlik hem de günümüze yansıyan *XV. yüzyılın millet sistemi* bakış açılarıyla yok sayılmış,¹ kapsamlı bir çalışmaya konu edilmemişti. *Kerçi Rum isek de Rumca pilmez Türkçe söyleriz. / Ne Türkçe yazar okuruz, ne de Rumca söyleriz. / Öyle bir mahludi hatt-ı tarikatımız vardır ki / Hurufumuz Yunanice, Türkçe meram eyleriz.*² diyerek ruh hallerini açıklayan Karamanlılar'ın, Anadolu'da taşlarda bıraktıkları izlere geçmeden önce kısaca *Karamanlıca / Karamanlılar* adlandırılmalarının köklerini açıklamak gerekecektir.

1. *Karamanlılar / Karamanlıca Adlandırmaları*³

Ortodoks Hristiyanların Türkçe konuşanları “Karamanlı”, konuştukları ve yazı dili olarak kullandıkları dil *Karamanlıca*, *Karamanlı Türkçesi*, *Karaman Türkçesi* ya da kendi tanımları ile *Yavan Türkçe* olarak adlandırılmıştır.⁴ Karamanlılardan ilk defa bahseden kişi 1553-1555 tarihleri arasında İstanbul'dan Amasya'ya kadar giden Alman seyyah Hans Dernschwam'dır. Dernschwam, İstanbul Yedikule yakınlarındaki bir mahallede “Karamanos” denilen insanların oturduğunu, bunların Karaman'dan getirildiğini yazmaktadır. Semavi Eyice'ye göre, dilleri gibi bazen adları da Türkçe olan bu Ortodokslara Orta Anadolu'nun Karaman yöresinde rastlandığından, *Karamanlı Rumlar* adı verilmektedir.⁵ Böylece, Karamanoğlu Beyliği'nin topraklarında yaşayıp Türkçe konuşan bu Ortodoks topluluğun adlandırılmasının, mevcut kaynaklara göre coğrafi bir temele dayandığını söyleyebiliriz.

1 Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan toplulukların din ya da mezhep esasına göre örgütlenip yönetilmesine “millet sistemi” denilmiştir. (Eryılmaz, 1996, 17; Adıyke, 1999, 255-261.) Millet sistemindeki “millet” kelimesi belirli bir sözü veya vahiy kitabını kabul eden topluluklar için kullanılmış ve “millet sistemi” her milletin mensup olduğu dinin hükümleri dikkate alınarak gruplanmıştır. (Gök, 2001, 101-108.) Osmanlı'da millet sistemi, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks Patriği atayarak işlerinde ve dinî konularda Ortodokslara geniş özerklik vermesiyle başlar. (Özdemir, 1999, 220-230.) Buna göre Osmanlı *millet sistemi*, etnik (kavmî) ve lisan aidiyetine göre değil, din ve mezhep aidiyetine dayanmaktadır. (Ortaylı 2002, 218.) Karamanlılar da Ortodoks Hristiyan olmaları nedeniyle Rum Milleti sistemine tabi tutulmuştur.

2 Salaville, Sévérien ve Dallegio, 1974, 306; Anhegger, 1979 – 1980.

3 Öncelikle belirtilmesi gereken bir husus söz konusudur: Kitabeler tanıtılırken, dilbilimci olmadığımızdan, bu çalışmadan filolojik bir inceleme beklenmemelidir. Fakat incelediğimiz onlarca Karamanlıca kitabede kullanılan Türkçe'nin özellikle Orta Anadolu ağzı ile uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, araştırmacılarca yapılan dil incelemesi çalışmalarında da dile getirilmiştir. (Bk. Çakmak, 2012; Demir, 2008; Kahya, 2003; Kahya, 2008; Kahya, 2009 ve Kahya, 2012.) Fakat burada en dikkate değer durum Karamanlıca'yı ölçünlü Türkçe ile karşılaştırma hatasıdır. Oysa doğru yaklaşım Karamanlıca'yı ancak yaşadıkları bölgedeki komşu bir Müslüman Türk köyündeki ağızla karşılaştırmak olmalıdır.

4 Anzerlioğlu, 2003 ve 2009.

5 Dernschwam, 1992, 78; Eyice, 1962, 102.

Karamanlılar, Anadolu'nun iç ve güney kesimi ile Karadeniz Bölgesi, Balkanlar ve Kırım'da yaşamışlardır.⁶ Karamanlıların etnik kökenleri konusunda bugüne kadar iki görüş geliştirilmiştir. Birinci görüşe göre Karamanlılar, Yunan asıllıdır fakat Türklerin Anadolu'ya hakim olmalarından sonra Yunanca konuşanlardan ayrı kalanlar, egemen unsurun etkisiyle Türkleşmişlerdir.⁷ İkinci görüşe göre Karamanlılar, Malazgirt Savaşı öncesinde Balkanlara ve Anadolu'ya yerleşen, XI. yy.'da Bizans ordusunda paralı asker olan Türk boylarının bakiyeleri olmalıdırlar. Dillerini kaybetmeyen bu Türk boyları, çeşitli etkilerle, zamanla Hıristiyanlaştılar.⁸ V. yy. ile birlikte İç Asya'ya yönelik Hıristiyanlık faaliyetleri sonucu birçok Türk-Moğol boyunun Hıristiyanlığı benimsediği, bugün kabul görmüş bir görüştür.⁹ İç Asya'dan batıya doğru gerçekleşen göçlerle Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara inen Bulgar, Peçenek, Uz ve Kuman gibi Türk boyları Bizans'ın etkisiyle zaman içerisinde Hıristiyanlaşmıştır. Hıristiyanlaşan bu Türk boyları, paralı asker olarak (özellikle Peçenek, Kıpçak ve Kuman Türkleri) Malazgirt ve Miryakefalon savaşları ile Haçlı Seferleri'nde Bizans ordu sisteminde yer almışlardır. Önceleri Fars ve Araplara karşı, daha sonra ise Selçuklu Türklerine karşı Bizans sınırlarını korumaları amacıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerine -özellikle Kapadokya bölgesine- yerleştirilen bu Türk askerleri arasında Anadolu Selçuklularından da katılanlar olmuştur.¹⁰ Türkopoller¹¹ olarak adlandırılan bu Türklerin¹² Bizans İmparatorluğu'ndaki en çarpıcı örneğini Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un (1269) ailesi ve maiyetindeki askerlerle birlikte Bizans topraklarına sığınmaları ve sonrasında yaşanan gelişmeler oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 'Rum Milleti' bünyesine dahil edilen Karamanlı Ortodokslardan bir grup, Milli Mücadele Dönemi'nde Türk olduklarını dile getirmiş, Kayseri Zincidere'de bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurarak Ankara Hükümetinin yanında yer almışlardır.¹³ Ancak, yaşanan siyasi gelişmeler çerçevesinde Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesine dahil edilen Karamanlılar, Ortodoks olmaları nedeniyle Yunanistan'a gönderilmişlerdir.¹⁴

6 Eckmann, 1988, 89.

7 Balta, 1990.

8 Anzerlioğlu, 2003, 136; Kahya, 2008, 133.

9 Anzerlioğlu, 2003.

10 Anzerlioğlu, 2003.

11 Yunanlı tarihçi Alexios G. C. Savvides, "*Ekkhristianismenoi Tourkofônoi Misthoforoï sta Vyzantina kai sta Latinika Strateumata tês Anatolês*" başlıklı makalesinde "Tourkopouloï" kelimesinin Bizans ordusundaki Türklerden oluşan askerî birlik kullanıldığını ve bu birliğin XI. yüzyılın sonlarından başlayarak özellikle XIII ve XIV. yüzyıllarda Bizans ve Doğulu Frenk kuvvetlerinde paralı askerlik yapan Turan kökenli ve Müslüman iken Hıristiyanlaştırılmış Türklerden ve bunların Grek kadınlarla olan evliliklerinden doğan çocuklarından oluştuğunu ifade etmektedir.

12 Göksu, 2008, 116.

13 Anadolu'da Ortodoksluk Sadası, 1923, 1'den akt.: Cihangir, 1996, 29-33 ve Özkan, 2003, 97.

14 Zincidere'de kurulan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin çıkardığı 7 Kanun-u sani (Ocak) 1923 tarihli "Anadolu'da Ortodoks Sadası" adlı gazetede (Mübadele Sözleşmesi'nin imzalanmasından

Osmanlı arşivinde Karamanlılar; *Zimmiyan-i Karaman, Karamanyan, Karamanî* ve *Karamanos* gibi adlarla vurgulanmaktadır.¹⁵ Böylece bu adlandırmalarla Karamanlıların hem diğer Ortodokslardan (Grek, Bulgar, Süryani, Arnavut), hem de Müslüman Türklere farklılıkları tanımlanmış olmaktadır. Balta'ya göre bu durumun özeti şöyledir: “*Hıristiyan olmaları ile Müslümanlardan, Ortodokslukları ile Katolik ve Protestanlardan, Anadolu olmaları ve Yunanca bilmemeleri ile de Yunanistanlılardan ayrılırlar.*”¹⁶

Karamanlıca metinlere ilk olarak İstanbul'un fethinden sonra rastlanmaktadır.¹⁷ Eldeki ilk Karamanlıca kitap ise 1584 tarihli *Gülzar-ı İman-ı Mesîhi* adlı bir din kitabıdır. Daha sonra, 1935 yılına değin İstanbul, Atina, Venedik ve Kıbrıs gibi yerlerde yüzlerce Karamanlıca kitap yayımlanmıştır. Çoğu dini içerikli ve Yunancadan tercüme olan bu

---

önce) “Anadolu Türktür” başlıklı yazıda: “*İşte irken, lisanen, adeten Türk, diyaneten Ortodoks olan biz Türk Ortodoksların Türklüğünden hiçbir kimsede istibah edemeyeceğinden, gerek ekalliyet, gerek mübadele hususâtının bizlere şümülû olamayacağı emri tabii bulunduğunu Avrupa bilmelidir.*” denilmektedir. İsmet Paşa'nın Konferansta beyan ettiği Türk Ortodoksların kendilerini Müslümanlardan ayrı görmeyip farklı bir uygulama istemedikleri ve hatta kendilerini azınlık dahi kabul etmedikleri gerçeğini bir kez daha vurgulamakta ve imzalanacak olan mübadele antlaşmasının kendilerini kapsamayacağını dile getirmekteydiler. (Anzerlioğlu, 2009, 335.) 31 Aralık 1922 tarihinde İsmet Paşa, Lord Curzon'a verdiği bir cevapta: “Türk Ortodokslarına gelince, bunlar herhangi bir konuda Müslüman yurttaşlarının yararlandığı işlemde başka türlü bir işlem görmeyi hiçbir vakit istememişlerdir; böyle bir istek ileri sürmeleri de asla beklenmeyecek bir şeydir.” demektedir. (Jaschke, 1964, 114-115.) Ancak Lozan'da, Türkçe konuşan ve Türk Ortodoks olarak adlandırılanların Anadolu'da kalabileceği ihtimali üzerinde durulmuşsa da bu durum uygulamada gerçekleşmemiştir. (Anzerlioğlu, 2009, 336.) Milliyetin değil dini inancın dikkate alındığı Lozan Antlaşması'nın gereği olarak Türk Ortodoksları da mübadelede dahil edilmişlerdir. Türk Ortodoks Kilisesi Meclis-i Muhtelit Daimi Azası ve Katib-i Umumi *İstimat Zihni* bu durumu şöyle belirtecektir: “...ana toprakları(ndan) başka...külliyen yabancı ve ahlak ve (adetlerine) lisan(larına) gayri muvafık muhitlerde” yaşamak üzere Yunanistan'a gönderilmişlerdir. (Anzerlioğlu, 2009, 337)

15 Balta, 1990, 84.

16 Balta, 1990, 19.

17 Talat Tekin'e göre (1997:107) ; “*Osmanlıca'nın veya Türkiye Türkçesinin Grek alfabesiyle yazılmış en eski örnekleri 16. yüzyıla aittir. Grek harfleri ile yazılmış en eski Osmanlıca (Türkçe) metin İstanbul patriği ünlü Gennadios Scholarios'un Fatih Sultan Mehmed'in emri üzerine hazırlanmış olduğu Hıristiyan İtikatnamesidir. Patrik Gennadios'un bu itikatnamenin Grekçe metnini 1455 veya 1456 yılı başlarında hazırladığı biliniyor. Bu İtikatname Verroria (Karaferye) kadısı Ahmed tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra Arap harfli Türkçe İtikatname çevirisi Grek harfleri ile de yazılmıştır. Grek harfli bu Türkçe İtikatnameyi kimin nerede hazırladığı bilinmiyor. Ancak, Avrupa bilim çevreleri bu eserden hemen haberdar olmuş ve Martin Crusius bu metni Latin harfli yazıçevrimi ile birlikte 1584'te yayımlamıştır: Turcograeciae libri octo (Basel 1584), II. Kitap, s. 107-119. Macar Türkologlarından Tibor Halasi Kun da Grek harfli bu Türkçe İtikatnameyi dil bakımından incelemiş, Grekçe ve Latin yazıçevrimindeki hataları düzelterek eseri Macarcaya çevirmiştir (bkz. Tibor Halasi Kun, Gennadios török hitvallasa, KCsA I, Ek cilt, Budapeşte 1936, s. 139-247).”*

kitaplar standart Osmanlı Türkçesi ile değil mahallî Karamanlı ağzı ile yazılmıştır.¹⁸ Karamanlılar, konuşma dilleri olan Türkçeyi, Rum Okulları'nda öğrendikleri¹⁹ Grek harflerini kullanarak yazı diline de dökmeyi becermişler, günümüze, asıl konumuz olan mezar taşlarına ait kitabelerin yanı sıra, konut, kilise, çeşme ve hamam kitabeleri ile 752 basılı yayın (dergi, gazete, kitap, broşür), tiyatro bileti, mühür, senet-diploma vb. basılı evrak bırakmışlardır.²⁰

2. Karamanlıca Kitabeler Hakkında Yapılmış Çalışmalar

Karamanlıca kitabeler hakkında en erken tarihli çalışma olan Jerphanion'un 1928 tarihli çalışmasında günümüzde Ankara Roma Hamamı Müzesi'nde bulunan, bizim de bu çalışmamızda ayrıntılı tanıtacağımız tek Karamanlıca mezar taşı yer almaktadır. (Bk. *Fotoğraf 8*) Ancak anılan mezar taşının transkripsiyonunu veren Jerphanion, bunun mezar taşı olamayacağını öne sürmüştür.²¹

İkinci çalışma Reşat Ekrem Koçu'ya aittir. Balıklı Rum Manastırı avlusunda bulunan mezar taşlarından, başına şenlik fişeğinin isabeti nedeniyle kazara ölen, Niğde sancağından Prodromos'a ait 1886 tarihli bir mezar taşı, 1948 tarihinde yayınlanmıştır.²²

18 Eckmann, 1988, 89-90; Tekin, 1997, 107-108; Eyice, 1962, 373.

19 Gerek Evangelia Balta ile görüşmemizden gerekse araştırmalarımızdan 1453 sonrası Fatih Sultan Mehmed'in Rumlara tanıdığı haklar kapsamında başlangıçta kiliselere bağlı veren cemaat okulları XIX. yy.'dan itibaren Rum Okullarının kurulması ile kurumsallaştığı anlaşılmaktadır.

20 Bugüne kadarki araştırmalarımızla, çoğunluğu Kayseri, Niğde ve Nevşehir'de, bir kısmı da Konya, Isparta, İstanbul ve Antalya'da olmak üzere, Karamanlıca kitabeli 22 Kilise, 3 hamam, 3 çeşme, onlarca konut ve mezar taşına ulaşılmıştır.

Karamanlılara ait mimari eserler şimdiye kadar yapılan yayınlarda Rum yapıları olarak değerlendirilmiş, bu durum Karamanlıca (Grek Harfli Türkçe) kitabeli eserlerin tanıtımını sınırlayarak dildeki farklılık başta olmak üzere görmezden gelinmesine neden olmuştur. (Bugüne kadar gerek Kapadokya, gerek bölge dışında kilise ve gayrimüslim mezar taşları hatta konutlardaki Karamanlıca kitabeler ya görmezden gelinerek 'Rum kilisesi, Rum mezar taşı' olarak tanımlanmış ya da Rum yapıları başlığı içinde Karamanlıca kitabeli olduğunun vurgulanması dışında ayrıntıya gidilmemiştir. Kapadokya bölgesi Rum Kiliseleri, Kayseri, Niğde, Nevşehir Rum Kiliseleri vb.) Fakat hem çalışma alanının genişliği hem de bulunan eserlerin çokluğu daha geniş bir çalışmayı gerektirdiğinden sınırlamaya gidilmiştir. Bu çalışmamızda İstanbul Balıklı Rum Manastırı, Manisa-Kula, Niğde, Antalya-Alanya, Mersin-Silifke, Ankara ve Yunanistan-Selânik-Giannitsa'da (Yenice) tespit ettiğimiz mezar taşlarından benzer özellikler taşıyanlar çalışma kapsamına alınmış, diğer örnekler il ve bölge ölçeğinde planladığımız sonraki çalışmalara bırakılmıştır. (Anılan yerleşimler dışında Isparta, Tokat, Manisa-Alaşehir ve Kayseri'de belirlediğimiz mezar taşları sonraki çalışmalarımızın konusu olacak, yeni tespitlerle de zenginleştirilerek yayınlanacaktır.)

21 Bk. Jerphanion 1928, 292-93. [Jerphanion'un; "İa dost bana ziyaretemi geldin, Hac? Ben de geli(m) Pavle. Ka.Ak.De..." şeklindeki kendi çevirisini hem "...Bendegilin Pavli..." olarak yapmayı hem de iki kişinin konuşması olarak yorumlayarak mezar taşı olamayacağını düşünmüştür. Bize göre ise mezarına gelecek ziyaretçiyi karşılama anlamından dolayı mezar taşıdır.]

22 Bk. Koçu, 1948, 5.

Bu yayını, Anastaios Iordanoglou'nun 1978 yılında yayınlanan, İznik'te bulunan Karamanlıca mezar kitabesini ele alan çalışması ile Eyice'nin *Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler* ve *Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler II* adlı çalışmaları izler.²³

Başkan'ın *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları* adlı kitabı bu alanda Karamanoğullarının Konya'daki izlerini tespiti açısından önemli bir çalışmadır. Ancak bu çalışmaya konu olan eserlerin tarihi dönemleri (1267-1508), tipolojileri [Sandukalı (22 adet), baş (7 adet) ve ayak taşı (3 adet)] ve bitkisel motifleri (Palmet, nar, hatayi, kandil ve rozet motifleri) ile çalışmamızdaki mezar taşları arasında benzerlik bulunmamaktadır. Ancak bu çalışmanın 1, 15, 22 ve 25 katalog numaralı mezar taşlarındaki zencirek motifinin (üsluplaştırılmış saç örgüsü) çalışmamızın 5 numaralı fotoğraftaki örneğimizde görülmesi bu motifin süreğini vermesi açısından dikkate değerdir.

Bahsi geçen ilk üç çalışmada birer mezar taşı, Eyice'nin birbirini tamamlayan çalışmalarında ise Karamanlıca çeşme, kilise ve mezar taşı kitabeleri ile Karamanlıca yazılı bakır sahan yer almaktadır. Sadece Karamanlıca kitabeli mezar taşları hakkında bugüne kadar yapılan tek bir Sanat Tarihi çalışması bulunmaktadır.²⁴ Kula'da bulunan Meryem Ana Kilisesi'nin avlusundaki Karamanlıca kitabeli 12 mezar taşının çalışıldığı bu eserde, Kula yerleşimi, Karamanlılar ve Karamanlıca üzerinde durulduktan sonra bu mezar taşları kronolojik sıra dikkate alınarak biçim, yazı ve süsleme nitelikleriyle tanıtılmıştır. Bu çalışmalardaki kitabelere değerlendirme bölümümüzde değinilecektir.

Demirci, 2014'de yayınladığı "İsparta'da Bulunan Beş Karamanlıca Kitabesinin İncelenmesi" adlı çalışmasında, 3 mezar taşı, 1 kilise kitabesi ile 1 konut kitabesini ele almaktadır. Araştırmacı, çalışmasında Karamanlı Rumlarının Kimlikleri, Karamanlı Rum Yerleşimleri, Karamanlı Türkçesi ve Okunuş Biçimleri ile Kitabelerin Açıklaması başlıklarında İsparta'daki Karamanlıca kitabeleri incelemektedir.

3. Karamanlıca Kitabeli Mezar Taşları

İstanbul Balıklı Rum Manastırı'na ait Silivrikapı Panagia Kilisesi'nin (Balıklı Ayazması) avlusunda zemin döşemesi olarak kullanılan Grekçe ve Karamanlıca kitabeli onlarca mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşları muhtemelen, mübadeleden sonra (1923 sonrası) –kilisenin narteksinin kuzey nef hizasındaki girişinin üstünde yer alan ve beyaz mermerden yapılmış madalyon biçimli, 1933 tarihini belirten onarım kitabesini de dikkate alırsak– çevredeki Ortodoks mezarlıkların tahrip edilmesinden arta kalanlar buraya getirilerek kilise avlusuna döşeme taşı olarak yerleştirilmiştir. (*Fot. 1*) Buradaki mezar taşlarından 12 tanesi Karamanlıcadır. İleride toplu halde yayınlamayı düşündüğümüz bu mezar taşlarından diğerlerine göre daha iyi durumdaki iki örnek bu çalışmamızın kapsamında olacaktır. Bunlardan Karamanlıca kitabeli mezar taşları içinde Karamanlıca alfabenin en net anlaşılabilceği ve süslemesiz yalın örneği olan ilk örneğimiz, dikkört-

23 Bk. Iordanoglou, 1978, 185-191; Eyice, 1979, 25-56; Eyice, 1980, 684-696.

24 Bk. Bozer ve Sunay, 2016.

gen formdaki mermer mezar taşıdır.²⁵ Niğdeli olan ve 21 Temmuz 1897 yılında vefat eden Violem adlı kadına ait bu mezar taşının alt kısmı daha geniş olmak üzere yüzey üç parça olarak tasarlanmıştır. Ortada yer alan, tamamı büyük harften oluşan altı satırlık Karamanlıca metnin alt ve üst kısmı boş bırakılmıştır. (Fot. 2) Transliterasyonu şöyledir:

BU MEZARTA SAKİN
NİĞDE KARYESİNTEN İLO
SONLU MEYHANECİ SAV
VA ZEVCESİ HACI VİOLEEM
YIATIOR ALLAH RAHMET
EİLESİN 1897 ΙΟΥΛΙΟΣ 21²⁶

Fot. 1: Balıklı Rum Manastırı avlusu.

Balıklı Rum Manastırı avlusunda bulunan ve mermerden yapılmış ikinci mezar taşı, 28 Temmuz 1833 yılında vefat eden Lazaros'a aittir.²⁷ (Fot. 3) Mezar taşının üst kısmının ekseninde, alçak kabartma tekniğinde yapılmış yatay oval çerçevenin içinde, yuvasında bir güvercin figürü yer almaktadır. Kanatlarını iki yana yarım açmış ve ayaklarının altında birer yumurta olan güvercinin gaga kısmı kısmen deforme olmuştur. Bu düzenlemenin hemen altında sekiz satırlık Karamanlıca yazı, büyük ve küçük harfle karışık yazılmıştır. Mezar taşının ortasında biten yazı kuşağının

Fot. 2: Violem'in mezar taşı.

25 Ölçüleri: 165 x 70 x 7 cm. (Yükseklik x Genişlik x Kalınlık)

26 **Günümüz Türkçesiyle:** BU MEZARTA YATAN / NİĞDE KÖYÜ İLO / SONLU (Küçükköy) MEYHANECİ SAV / VA (nın) KARISI HACI VİOLEEM / YATIYOR ALLAH RAHMET / EYLESİN 1897 TEMMUZ 21.

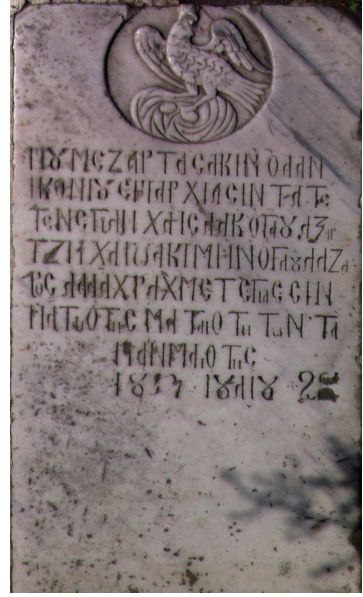
İlo/Son olarak bahsi geçen, Niğde merkez köyü olan yerleşimin yeni adı Küçükköy'dür. Hüseyinklioğlu ve Arslan: "*İloson*, çeşitli kaynak ve haritalarda *İlisun*, *İlimason*, *İlosou*, *İylusun* ve *İloson* şeklinde farklı telaffuzlarla karşımıza çıkmıştır." demektedir. (Bk. Hüseyinklioğlu ve Arslan, 2009, 305-306.)

Yunanca Temmuz ayının karşılığı olan ΙΟΥΛΙΟΣ sözcüğünü yazılmış olduğu gibi aktardık.

27 Ölçüleri: 157 x 62 x 5 cm.

bitiminden sonraki alt kısım boş bırakılmıştır. Transliterasyonu şöyledir:

*Bu MEZARTa SaKİN OLAN
İKONİU EPİARHİASİNTa Te
TeNEGİLİN Ha(cı) İSAKOĞLU ASır
CI(?) HaG?saKİMİN OĞlu laZa
RoS, allaH RaHMET EYİLESİN
(Yunanca dua)
(Yunanca dua)
1833 İuliu 28²⁸*

Fot. 3: Lazaros'un mezar taşı.

Manisa'nın Kula ilçesi, Karamanlıca kitabelerin çokluğu açısından zengin bir bölgedir. Daha önce Kula Meryem Ana Kilisesi avlusunda toplanan mezar taşları yukarıda da değindiğimiz gibi yakın dönemde yayınlanmıştır.²⁹ Kısa bir süre önce bölgede yaptığımız araştırmalarda Kula Ayakkabıcılar Sitesi'nin yakınlarında yer alan ve Kula Belediyesi'ne ait Yediemin Deposu olan açık alanda çok sayıda Karamanlıca, Grekçe ve Osmanlıca kitabeli mezar taşları tespit ettik. Bu mezar taşlarından Karamanlıca olanları arasından dikkate değer bulduğumuz iki tanesini tanıtacağız.

İlki 16 Şubat 1862 yılında genç yaşta vefat eden Angelina'ya aittir.³⁰ (Fot. 4) On iki satırlık, tamamı büyük harfli Karamanlıca yazı, son satırdan itibaren diyagonal olarak kırkıktır. Gerek kırık nedeniyle, gerekse son iki satır beton harç kalıntılarının da yüzeyde bulunmasından okunamamıştır. Beton harç kalıntısının diğer örneklerde de görülmesi, hatta bazı mezar taşlarının getirildiği yerden beton zemine tutturularak dikildiğini belli eden beton parçalar, bulunulan yere getirilmeden önce geçirilen onarımı göstermektedir. Enine dikdörtgen formdaki mermer taşın dış hatlarına uygun olarak kazıma tekniği ile hazırlanan çerçeve üstten beşinci sıradaki yazıdan itibaren her iki yönden çeyrek daire biçiminde içbükey olarak içeri kıvrıldıktan sonra üstten yazıları içine alacak bir kemere dönüştürülmüştür. Bu kemerin aynı formda üst çizgisiyle kemer kalınlığı oluşturulmuş, bu çizgiler yarım daireyi tamamlayan uçlarıyla kemer hattını devam ettiren çizgilerle birleştirilmiştir. Başka süslemesi bulunmayan taşın transliterasyonu şöyledir:

28 **Günümüz Türkçesi:** Bu MEZARDA YATAN / KONYA VİLAYETİNDEN TE / TENE(LERİN) HA(cı) İSAKOĞLU HASİR / CI ...HAG?SAKİMİN OĞLU LAZA / ROS, ALLAH RAHMET EYLESİN / (Yunanca dua...)/ (Yunanca dua...)/ 28 TEMMUZ 1833.

29 Bk. Bozer ve Sunay, 2016.

30 Ölçüleri: 52 x 62 x 5 cm.

1862

FEVRUARİU 16

HACI YUANİ OĞLU --- NIN

KIZI RAHMETLÜ ANGELİNA

----- DİRDİNE DİRMEN

TABİBİ HAVACIKİAN

KÜLMEDİ KÜLZARİ ALEMDE OLNEFESTE

CIVAN ----- DRİNDEN UTANCIN ÇARHI

FELEK HEMAN SERVE GENZERKEN

----- MIYASINDA VERDİ CAN -K

----- 31

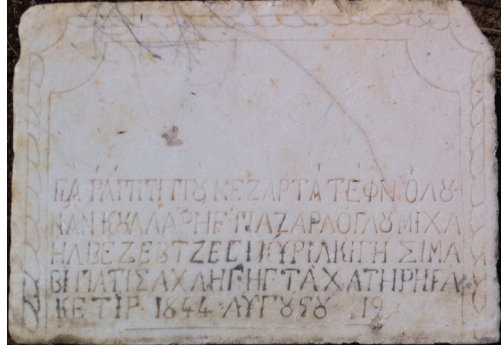
Kula Belediyesi Yediemin Deposu'nda bulunan mermerden yapılmış beş satırlık kitabesi olan enine dikdörtgen formdaki ikinci mezar taşı Bazaraoğlu Mihail ve eşine aittir.³² (Fot. 5) 12 Ağustos 1844 olan ölüm tarihinin iki kişiden hangisine ait olduğu belirtilmediğinden burada farklı yorumlara gidilebilir. Fakat ölüm tarihinin tek olması, yazı karakterinin tek elden aynı dönemde yazıldığına belli olması mezar taşının her ikisinin de ölümünden sonra yapıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Kula'daki ilk örnek ile yakın ölçülerdeki bu mezar taşı, sağ üst köşesindeki küçük kırık dışında sağlamdır. Taşın her iki yanını ve üst kenarını kazıma tekniği ile yapılmış, üsluplaştırılmış zincir formu bordür dolaşmaktadır. Bu düzenleme her iki köşede tek çizgiye dönüştürülerek içbükey çeyrek daire halini almıştır. Taşın ortasından aşağıya doğru devam eden beş satırlık yazı kuşağının üstü süslemesizdir. Bu yazı kuşağını köşeleri iç bükey olarak yuvarlatılmış ince bir çizgi çerçevelemektedir. Alt kısımda ise yazının bitiminden sonra sadece tarih kısmının altı ince bir çizgi halinde kazınmıştır. Kısa bir tanıtım ve tarihten oluşan yazıtın transliterasyonu aşağıdaki gibidir.

YA RABİ BU MEZARDA DEFN OLU-
KULLARIN BAZARAOĞLU MİHA
İL VE ZEVCEŞİ KURİLKİNİ SİMA
Vİ PADİŞAHLIĞINDA HATIRINA
GETİR 1844 AUGUSU 12³³

31 **Günümüz Türkçesi:** 1862 / 16 ŞUBAT / HACI YUANİN'İN OĞLU --- NIN / KIZI RAHMETLİ ANGELİNA / ----- DİRDİNE ÇARE / DOKTORU HAVACIKİAN / GÜL BAHÇESİ BU ALEMDE SON NEFESTE GÜLMEDİ / GENÇ -----DRİNDEN UTANCIN ÇARKI / FELEK HEMEN SERVE (hizmetkar) GEZERKEN / ----- MIYASINDA CAN VERDİ -K / -----

32 Ölçüleri: 44,5 x 62 x 8 cm.

33 **Günümüz Türkçesi:** YA RABBİ BU MEZARDA YATAN / KULLARIN BAZARAOĞLU MİHA / İL VE KARISI KURİLKİNİ GÖKTEKİ / PADİŞAHLIĞINDA HATIRLA / 12 AĞUSTOS 1844

▲ Fot. 5: Bazaraoğlu Mihail ve zevcesinin mezar taşı.

◀ Fot. 4: Angelina'nın mezar taşı.

Niğde Müzesi'ndeki Karamanlıca kitabeli mezar taşı³⁴ ise müzenin kurucusu, Öğretmen Kemal Kiper tarafından 1940 yılında Niğde'nin Kayabaşı mahallesinde bulunarak müzeye getirilmiştir.³⁵ 23 Haziran 1894 tarihinde genç yaşta vefat eden Maria Gregoriu'e ait bu mermer mezar taşı dikkörtgen formdadır.³⁶ (Fot. 6, 7.) İki bölüm olarak düzenlenmiş mezar taşının üst bölümünde yüksek kabartma tekniği ile yapılmış figürlü sahne düzenlemesi, altta ise 12 satırlık küçük harfli Karamanlıca yazı yer almaktadır. Üst kısımdaki sahnenin merkezinde yer alan ve bulut kümesinin üstünde diz çökmüş vaziyette, başı haleli melek figürü ile genç yaşında ölen kişinin günahsızlığı vurgulanmıştır. Melek sol eliyle Yunanca yazılı fermanı tutarken,³⁷ sağ eliyle üzüntülü halini vurgular biçimde yüzünün sağ yanını tutmakta, dirseğiyle de sağındaki lahite yaslanmaktadır. Bu lahitin üst kısmında yüksek kabartmalı profilli haç (Latin Haçı) üstten yarım daire formunda vefat edenin adının bulunduğu yazı kuşağı ile çevrelenmiştir.³⁸ Bu sahnenin altında yer alan 12 satırlık aruz vezinli manzum yazı şöyledir:

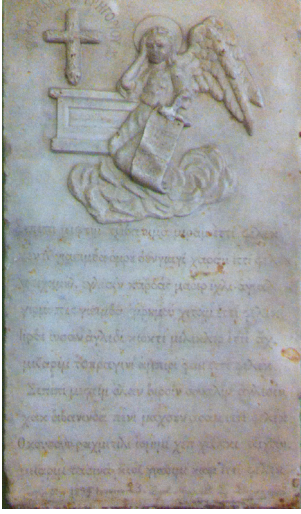
34 Niğde Müzesi Envanter Numarası: 1.13.40'dır.

35 Dinçer, 2005b.

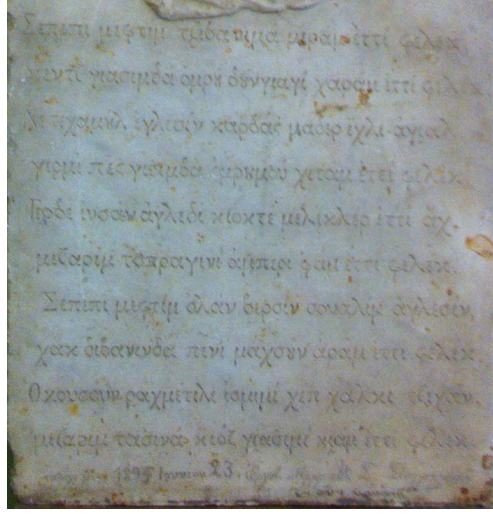
36 122.5 x 65.5 x 12 cm ölçülerindeki mezar taşının kitabe yüksekliği 66 cm'dir.

37 Sol eldeki tomar halindeki metnin bir kısmı aşağıya sarkıtılmıştır. Üzerinde Yunanca yazı olan bu metin şöyledir: Ι Χ / Αγαπα / τονη / σιονου / ζωεαυτον. Türkçesi: *Jesus Khristos* (Hz. İsa) *karşındakini kendin gibi sev.* (Eyice, 1979, 42.)

38 Büyük harflerle yazılı olan ve son harfini okuyamadığımız yazı şöyledir: TAFOS MARIAS GRIGORIU? (MARIAS GRIGORIU?'NUN MEZARI)

Fot. 6: Maria Gregoriu'nin mezar taşı.

Fot. 7: Maria Gregoriu'nin mezar taşı. (Detay)

Sebeb-i meftim civanıma meram etti felek,
Keñç yaşımnda ömr ü dünyayı haram etti felek
Ne tehamül eylesin kardaş mader ehl-i ayial,
Yirmi peş yasımda ömrümü hutam etti felek.
Yerde insan ayledi kiokte melekler etti ah,
Mezarim toprağını amperi fam etti felek.
Sebepi meftim olan versin sovalim aglesin,
Hakdivanımda beni mahsun aram etti felek
Okonsun rahmetile ismimi hep halkı cihan,
Mezarim taşına kiöz yaşımı kıam etti felek.
Tarihi meft 1894 İouniou 23³⁹. ... E.Esoloğlu
.....⁴⁰

39 **Günümüz Türkçesi:** Gençliğime göz koyan felek ölüm sebebidir / Felek genç yaşımda dünya ömrümü haram etti / Halden anlamayan niye tahammül etsin kardeş / Felek yirmi beş yaşımda ömrümü sonlandırdı / Yerde insanlar ağladı, gökte melekler ah etti / Felek benim hakkın güzel (renkli) kokularla doldurdu / Ölümüne sebep olan sorsun ağlasın / Felek beni hakkın divanında mahsun etti / Bütün dünya ismim(e)i rahmetle okusun / Felek mezar taşıma göz yaşımı gam etti / Ölüm tarihi 23 Haziran 1894 / ...

40 Yazı karakteri ve karmaşıklığıyla, acemice yazıldığı ve sonradan eklendiği kanısı uyandıran bu kısım okunamamıştır.

Ankara Roma Hamamı Müzesi'nde açık alanda bulunan⁴¹ ve halk arasında “piç mermer” denilen kalitesiz mermerden yapılmış mezar taşı, müzede Roma mezar taşları arasında yer almaktadır.⁴² (Fot. 8) Müze kayıtlarında nereden getirildiği belli olmasa da gerek Jerphanion'un, gerek Eyice'nin yayınlarına⁴³ dayanılarak, Augustus Tapınağı'ndan günümüzdeki yerine getirildiği söylenebilir. Yekpare taş, baş ve omuzlar biçiminde tasarlandığı üst kısmı ile nadir formda olup balbalları anımsatır.⁴⁴ Mezar taşının ön yüzü düzgün kesimli iken yanları ve özellikle arkası oldukça kaba olarak yontulmuş olduğundan kalınlık farkları fazladır. Ön yüzde yer alan ve kazıma tekniği ile yapılmış tamamı büyük harfli alt kısımdaki 5 satırlık kitabe yer almaktadır. Kitabede tarih bulunmadığından 1923 öncesi olarak tarihlenenin uygun olacağı düşünülmektedir. Yazının son satırları sol alt kısımda ve yüzeyde malzeme kaybı nedeniyle okunamamıştır. Bu yazının üstünde ise eksenden sağa kaymış durumda ilk bakışta haçı andıran ama daha çok teber diyebileceğimiz (iki ağızlı balta) bir düzenleme yer almaktadır. Teberin üstünde ve her iki bıçağın genişliği kadar çapı olan⁴⁵ oyuğun üstünde daha küçük ölçülerde ikincisi yer almaktadır. Her ikisinin de mezar taşının sonraki kullanımlarına işaret ettiğini düşünmekteyiz. Başka süslemenin bulunmadığı taşın kitabe transliterasyonu şöyledir:

YA DOST BANA
ZİYARETEMİ GE
LDİN HACI BE
NDEGİLİN BA(?)⁴⁶
DE / KA / AK / DE

41 Envanter numarası: 113.546.99 olan mezar taşının ölçüleri 73 x 53 x 22 cm'dir.

42 Bu yanlışlığın düzeltilmesi için müze nezdinde girişimde bulunulmuştur.

43 Bk. Jerphanion, 1928, 292-293; Eyice, 1979, 36-39.

44 Eyice “yarım yuvarlak çıkıntı” olarak adlandırdığı bu kısımdan yola çıkarak bu çıkıntının onu yere dikmeye yarayan İlkçağa ait bir mezar steli olduğunu, sonradan yüzeydeki kabartmaların traş edilerek baş aşağı çevrildiğini ve bugünkü yazıların yazıldığı ileri sürmektedir. (Bk. Eyice, 1979, 36.) Ancak İlkçağda tüm mezar taşlarının alt kısımlarının böyle olmadığı, tersinin de olduğu bilinmektedir.

45 Çapı 8.5 cm, derinliği 4 cm'dir.

46 Eyice, 3 ve 4. satırı “Hacı Pentekilin Pavli” olarak önermekte ancak Türkçe ve Yunancada bu ismin bulunmadığını, “Bendegil” olabileceğini bildirmektedir. (1975, 39) Aynı eserinde **KA**, **AK**, **DE** için “**KA**”nın Grekçede 21 rakamını simgelediği, “**AK**”ın Ağustos ayının kısaltması olacağını, “**DE**”nin bu kısaltmayı tamamlayarak ölenin 21 Ağustos **'de/da** ölümünü vurguladığını bildirmektedir. Biz de bu önerinin söylenebilir ama doğrulanmaya muhtaç olduğu kanaatindeyiz. Yazarın, aynı eserin 15 nolu dipnotundaki “*Taşın bu kısmı kırık olduğundan rakkam anlaşılmamaktadır. Yalnız son rakkamlar 61'in üst uçları gibi gözüküyor. İkinci rakamın üstü de düz çizgi halinde olduğuna göre 7 olabilir. Eğer bu kalıntı bir tarih ise, 1761 olarak tefsir edilebilir.*” açıklamasını ise, kullandığı fotoğraf ile kendi çektiğimiz fotoğrafı karşılaştırdığımızda, bütünüyle kuşkuyla karşılamak gerektiği kanısındayız.

Alanya Müzesi'nde yer alan, kareye yakın dikdörtgen formlu mermer mezar taşı 28 Şubat 1878'de vefat eden H. Lefter Tamati'ye aittir. (Fot. 9) Üst ve sağ uç kısımlarında sağ üst köşesi daha fazla olmak üzere malzeme kaybı vardır. Yine de tek parça halinde kalabilen mezar taşı üzerinde kazıma tekniği ile süsleme mevcuttur. İç içe iki çember-madalyon biçimindeki çizgi kuşağından dıştaki, mezar taşının kenarlarına yakın geçecek biçimde yer almaktadır. İçteki ikiz konturun eksenine gelecek biçimde büyük harflerle yazılmış dört satırlık tamamı büyük Karamanlca kitabe yer almaktadır. Bu yazıların son satırının hemen altında vefat edenin yaşamındaki mesleğini belli eden çalışma aletleri olan mala ve çekicinin kazıma tekniği ile işlenmesi duvar-inşaat işçiliği ile iştigal ettiğini düşündürmektedir. Üzerinde başka süsleme bulunmayan mezar taşının transliterasyonu şöyledir:

BUNTA BULUNAN

H. LEFTER TAMATİ NEOFİT

OS1878 FEVRAR 27 VEFATİ,

OKUYAN, RAHMET OKUSUN⁴⁷

Türkiye içinde son örneğimiz olan mezartaşı, Mersin-Taşucu'nda bulunup Silifke Müzesi'ne getirilen ancak müze yetkililerinden henüz envanter numarası verilmediğini öğrendiğimiz Karamanlca kitabeli mezar taşı/kapağı 05 Mart 1882'de 32 yaşında ölen Arsen Tozakoğlu'na aittir. Müzeye ait açık alanda bulunan mezartaşı tamamı sağlam olarak günümüze gelebilmiş nadir örneklerdendir. (Fot. 10) Dikdörtgen formdaki mermer mezar taşının her iki uçtaki kısa kenarları da simetrik olarak üç cepheli (köşeli kemer) biçiminde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyi yüksek kabartma olarak yapılmış silme şeklindeki pahlı kontur çevrelemektedir. Yüksek kabartma pahlı silmenin çevrelediği iç kısım ise tezat oluşturacak biçimde alçak kabartılmıştır. Bu kısmın her iki ucundaki köşeli

Fot. 8: Roma Hamamı Müzesi Karamanlca mezar taşı.

Fot. 9: H. Lefter Tamati'nin mezar taşı.

⁴⁷ **Günümüz Türkçesi:** BURADA YATAN / H. LEFTER TAMATİ MEZARI / VEFATI 27 ŞUBAT 1878, / OKUYAN, RAHMET OKUSUN.

kemerin eksenine birleşmiş kısmen yüzü tahrip olmuş birer baş ve iki yanında birer kanat figürü (Erken yaşta vefat etmesi meleklerle ilişkilendirilmiş olmalıdır.) dikdörtgenin kısa köşelerinde simetrik olarak tekrarlanmıştır. Üstteki kanatların birleşme yerinin hemen altında kalınca bir haç kabartılmıştır. Bu haç kabartmanın hemen altında ve mezar taşının ortasından daha aşağıya kaymış biçimde yerleştirilen, çevresi profilli elips şeklindeki madalyon düzenlemesinin içinde yazı kuşağı yer almaktadır. Bu yazı kuşağı, elipsle uyumlu biçimde, ortasına ölenin doğum tarihi yerleştirilmiş, diğer yazılar ise iki satır olarak, büyük harflerle, oval olarak konsantrik yerleştirilmiştir. Alt tarafları boş bırakılan her iki satırın bu kısımları yine büyük harflerle ama farklı bir yazı stili ile tamamlanmıştır. Kitabenin transliterasyonu şöyledir:

KAİSERİ TALASLI ARSEN TOZAKOĞLU
MEZARITIR TEVELLUTİ
1850
VEFATİ
05 MART 1882⁴⁸

Fot. 10: Arsen Tozakoğlu'nun mezar taşı.

2015 yılının temmuz ayı içinde Karamanlıların izini sürdürdüğümüz Selanik Yanniça (Yenice) ve bağlı köylerinden Axos (Aksos) Köyü mezarlıklarında yaptığımız araştırmalarda yerleşimin tamamının Adana ve Bafra'dan (Samsun) gelen Karamanlılardan oluştuğu, Aksos köyü mezarlığında (nekrotafia) rastladığımız Türkçe soyadlarından M. Muratoğlu ve S. Cinoğlu'na ait mezar taşları seçtiğimiz iki örnek olmuştur. (Fot. 11, 12) Bunlardan M. Muratoğlu'na ait olan mezarın enine dikdörtgen formdaki mermer baş taşının sağ üst köşesi iki kademeli olarak diyagonal kesilerek köşeleri yuvarlatılmıştır. (Fot. 11) Bu taşın sol tarafına yukarıdan aşağıya doğru inen büyükçe bir metalik Latin Haçı yerleştirilmiştir. Bu haçın sağında zeminden itibaren mermer taşın yüksekliğinin yarısına kadar ulaşmış kemerli bir açıklık bırakılarak bu açıklığa metalik bir fener yerleştirilmiştir. Altıgen gövdeli bu fenerin çerçeve olarak düzenlenmiş yüzleri camdır. Mezar taşının ekseninin sağ üst kısmında vefat edenin çerçevesiz olarak asılmış fotoğrafına, alt tarafı ise büyük harflerle yazılmış dört satırlık aşağıdaki kitabeye ayrılmıştır. Mermer oyularak yazılmış yazı haç, çerçeve ve fenerle aynı renk olmak üzere altın sarısına boyanmıştır. Metni şöyledir:

BARUTOĞLU / MİHAİL / 25.09.1938 – 03.05.2004 / ÖLÜM YAŞI 66

48 **Günümüz Türkçesi:** KAİSERİ TALASLI ARSEN TOZAKOĞLU / MEZARIDIR DOĞUMU / 1850 / ÖLÜMÜ / 05 MART 1882

S. Cinoğlu'na ait olan mezarın baş taşı kitabesinden mezarın iki kişiye (karı-koca) ait olduğunu öğreniyoruz. Aslında hemen yanında yer alan ve aynı mezar sınırlarında olan ikinci baş taşını da dikkate alırsak bunun aile mezarlığı olduğunu söylemek mümkün. Bunlardan sağda yer alan ve Sokratis Cinoğlu'na ait, dikine dikdörtgen bu mermer baş taşının üstten köşeleri diyagonal olarak kavisli kesilmek suretiyle köşesiz düzenlenmiştir. (Fot. 12) Mezar taşının üst kısmının ortasında vefat eden karı kocanın çerçevesi fotoğrafları asılı olarak yer almaktadır. Mezar taşının sol tarafı bu kenara yakın olarak yerleştirilmiş metal Latin Haçının üzerinde çarmıha gerili İsa figürü yer almaktadır. Sağdaki haç kolunun hemen altından başlayarak aşağı inen uzun haç kolunun bitimine kadar sıralanmış büyük harfli dört satırlık kitabe bulunmaktadır. Mermere oyularak yazılmış olan yazı siyaha boyanmıştır:

CİNOĞLU SOKRATİS
VEFATI 6.6.2013 ÖLÜM YAŞI 90
CİNOĞLU ALAKSANDRA
VEFATI 9.2.2011 ÖLÜM YAŞI 82

4. Değerlendirme

Çalışma kapsamında incelediğimiz 10 mezar taşından İstanbul, Manisa (Kula) ve Yunanistan'dan ikişer, Niğde, Ankara, Antalya (Alanya) ve Mersin'den (Silifke) birer örnek yer almıştır. Bu mezar taşlarından sadece Ankara Roma Hamamı Müzesi'nde bulunan tarihsizdir. Bu mezar taşını da 1923 Mübadele öncesine tarihleyebiliriz. 2000 yılı sonrasına ait olan Yunanistan örneklerimiz haricindeki örneklerimizin tarihleri 1833 ile 1894 arasında 61 yıllık bir döneme, yani XIX. yy.'a aittir. Mezar taşlarının formlarına geçmeden önce belirtmek gerekir ki, Yunanistan'dan verilen iki örnek dışındaki örneklerin dikilitaş veya sanduka (sarkofage) kapağı olarak yapılıp yapılmadığını, yani mezarlıkta nasıl konumlandırıldıklarını bilememekteyiz.

Fot. 11: M. Muratoğlu'nun mezar taşı.

Fot. 12: S. Cinoğlu'nun mezar taşı.

Mezar taşlarından altısı sağlam durumda iken (Fot. 2, 3, 6, 10, 11, 12) diğerleri bütünlüklerini muhafaza edememişlerdir.

Bu mezar taşlarında ortak bir formdan bahsetmek gerekirse Violeem'in mezar taşı (Fot. 2), Lazaros'un mezar taşı (Fot. 3), Maria Gregoriu'nin mezar taşı (Fot. 6-7) ve Arsen Tozakoğlu'nun mezar taşı (Fot. 10) dikine tasarlanmış dikdörtgen formdadır. Angelina'nın mezar taşı (Fot. 4), Bazaraoğlu Mihail ve zevcesinin mezar taşı (Fot. 5), Ankara Roma Hamamı Müzesi'ndeki mezar taşı (Fot. 8) ve H. Lefter Tamati'nin mezar taşı (Fot. 9) ise kareye yakın dikdörtgen formdadır. M. Muratoğlu'nun mezar taşı (Fot. 11) yatay dikdörtgen olarak düzenlenmiş ve bir köşesi diyagonal olarak kesilerek pahlanmış iken S. Cinoğlu'nun mezar taşı (Fot. 12) kareye yakın dikdörtgen formda olup üst köşeleri diyagonal olarak kesilmiştir. Arsen Tozakoğlu'nun mezar taşı (Fot. 10) dikdörtgen formda olmakla birlikte köşelerinin diyagonal olarak kesilmesi sonucu düzgün olmayan bir altıgenin ortaya çıkması ile diğerlerinden farklıdır.

İstanbul Balıklı Rum Manastırı'ndaki Violem'e ait mezar taşı dışındakilerde geometrik ve figürlü süsleme bulunmaktadır. Niğde ve Silifke müzelerindeki mezar taşları, süslemelerindeki yüksek işçilik örneği ile öne çıkmaktadır. Ankara Roma Hamamı Müzesi'ndeki mezar taşı ise kalitesiz mermer malzemesi ile diğer mezar taşlarından kısmen farklılık göstermektedir. Mezar taşlarından dördünde haç (Fot. 8, 10, 11, 12), üçünde melek-kanat (Fot. 3, 6, 10), birinde ise kanat (melek) ve haç birlikte (Fot. 10) bulunmaktadır. Yunanistan örneklerinde ise (Fot. 11, 12) ölen kişilerin fotoğrafları yer almaktadır.

Kitabelerde; Lazaros'un mezar taşında (Fot. 3) büyük ve küçük harfler karışık kullanılmışken, Maria Gregoriu'e ait (Fot. 6) mezar taşı dize başları dışında tamamı küçük harflerle, diğer mezar taşları ise büyük harflerle yazılmışlardır.

Yunanistan - Yanniça (Yenice) ilçesi, Molotobos ve Aksos Köyü mezarlıkları araştırmamız Anadolu'da rastladığımız ve günümüzden bir asır öncesine kadar süregelen Grek harfli Türkçe (Karamanlıca) geleneğinin mezar taşlarındaki izini sürme amaçlı idi. Yaptığımız incelemelerde öne çıkardığımız iki örnek üzerinden yapacağımız okumayı değerlendirdiğimizde, belki Karamanlıca diyemeyeceğimiz ama Türkçe'nin izlerini "Muratoğlu" ve "Cinoğlu" adlarıyla koruyan bu mezar taşları form ve içerik olarak artık Anadolu'nun tarihsel örneklerinden farklılaşmış görünmektedir.

Yayınlanan mezar taşlarından Eyice'nin çalışmasında eserler arasında yer alan Tokat Müzesi'ndeki mezar taşı yatay dikdörtgen formda düzenlenmiştir. Bu eser çalışmamızda yer alan M. Muratoğlu'nun mezar taşı (Fot. 11) ile benzerlik göstermektedir. Çalışmamızda yer alan mezar taşlarından dördünde bulunan haç motifine karşılık (Bk. Fot. 8, 10, 11, 12), Kula Meryem Ana Kilisesi avlusunda yer alan 12 numaralı tek örneğe rastlanmaktadır.⁴⁹ Söz konusu çalışmada konu edilen mezar taşları 1840-1890 yılları arasına aittir. Bizim çalışmamızdaki mezar taşları da 1833 ile 1894 yıllarını kapsamaması nedeniyle benzerlik göstermekte, tarihsel arayı biraz açması nedeniyle de önem arz etmektedir.

49 Bk. Bozer ve Sunay, 2016.

KAYNAKÇA

- Ağca, Ferruh (1999), *Karamanlı Türkçesi'nde Şekil Bilgisi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.
- Ağca, Ferruh (2010), Grek Harfli Karamanlı Türkçesi Metinlerinde –DXr Bildirme Ekinin Farklı Bir Fonksiyonu Üzerine, *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 19, 76-86.
- Adıyeke, Nuri (1999), Islahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair, *Osmanlı, IV*, 255-261, Ankara.
- Anadolu'da Ortodoksluk Sadası (1923), Anadolu Türk'tür, 7 Kanunusani, Angeliatoroz 818729. A/1-12, 1-48, İstanbul: Matbaa-yı Aramian.
- Anhegger, Robert (1984), Karamanlı Türkçesi, *Tarih ve Toplum*, 4, 242.
- Anhegger, Robert (1988), Evangelinos Misailidis ve Türkçe Konuşan Soydaşları, *Tarih ve Toplum*, 50, 175-177.
- Anzerlioğlu, Yonca (2003), Karamanlı Ortodoks Türkler, Ankara.
- Anzerlioğlu, Yonca (2009), Tarihî Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler, *Hacı Bektaş Velî Dergisi*, 51, 171-188.
- Babinger, Franz (1923), *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/1555)*, Berlin.
- Balta, Evangelia (1989), Karamanlidika, (Çev: B.Berkol), *Tarih ve Toplum Dergisi*, 62, 59-60.
- Balta, Evangelia (1990), Anadolu'lu Türkofon Hristiyan Ortodoksların Ulusal Bilinçlerini Araştırmaya Yarayan Kaynak Olarak Karamanlıca Kitapların Önsözleri, *Tarih ve Toplum*, 13/74, 84.
- Balta, Evangelia (1998), Karamanlıca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması, *Müteferrika*, 13, 1-7.
- Balta, Evangelia (2009), Evangelinos Misailidis'in Yunanca ve Karamanlıca Yayınlarına Osmanlı Kaynaklarının Tanıklığı, (Çev: Ari Çokona), *Toplumsal Tarih*, 188, 24-30.
- Balta, Evangelia (2014), *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz, Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: İş Bankası Yay.
- Başkan, Seyfi (1996), *Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları*, Ankara.

- Baykurt, Cami (1932), *Osmanlı Ülkesinde Hıristiyan Türkler*, İstanbul.
- Bozer, Rüstem - Sunay, Serkan (2013), Kula'da İnşası İstenen Bir Kiliseye Dair Osmanlı Arşivlerindeki Bazı Belgeler, *Belleten*, LXXVII, 280, 911-926.
- Bozer, Rüstem - Sunay, Serkan (2016), Kula Meryem Ana Kilisesi Mezar Taşları, *Belleten*, LXXX, 287, 103-136.
- Cihangir, Erol (1996), *Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul.
- Clogg, Richard (1978), Some Karamanlidika Inscriptions from the Monastery of the Zoodokhos Pigi, Balikli, *Byzantine and Modern Grek Studies*, 4.
- Çakmak, Cihan (2012), Karamanlı Türkçesine Genel Bir Bakış Denemesi, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (16-19 Kasım 2011) Bildirileri*, 2, 185-208, Ankara.
- Çelikkol, Ahmet (2005), Kula'da Karamanice Mezar Taşları, *Popüler Tarih*, 58, 16-17.
- Demir, Necati (2008), Türkiye'de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karaman Türklerinin Dili, *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 13-18 Ekim*, Ankara.
- Demirci, Doğan (2014), Isparta'da Bulunan Beş Karamanlıca Kitabenin İncelenmesi, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 98-121, Isparta.
- Demiriz, Yıldız (1990), Karamanlıca Epigrafiyasına Katkı; Eskişehir'de Karamanlıca Bir Mezar taşı Kitabesi, *Tarih ve Toplum XI/66*, 36-37.
- Dernschwam, Hans (1992), *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (Çev: Y. Ören), Ankara.
- Diasporic.org/mnimes/archives/oi-tafoblakes-miloun.*
- Dinçer, Fehmi (2005a), *Karamanlıca Alfabe –Transkripsiyon -Transliterasyon*.
- Dinçer, Fehmi (2005b), Niğde Müzesinde Bir Mezar Taşı Kitabesi, <http://www.hebilakan.net/nigdemuzesindebirmezartasi.htm>
- Dinçer, Fehmi (2007), *Karamanlıca Bibliyografya*.
- Eckmann, Janos (1950), Yunan Harfli Karamanlı İmlâsı Hakkında, *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*, 27-31.
- Eckmann, Janos (1988), Karamanlıca'da Birkaç Gerindium Terkibi, (Çev. Müjdat Kayayerli), *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVI/2, 89-94.
- Eckmann, Janos (1991), Karaman Edebiyatı, (Haz. Halil Açıkgöz), *Türk Dünyası Edebiyatı I*, 20-38.

- Ekin, Cemal (2013), Kayseri’de Grek Harfli Türkçe (Karamanlca) Kitabeli Kiliseler, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Saraybosna / Bosna-Hersek*.
- Ekin, Cemal (2014), Sahiplenilmemiş Miras: Grek Harfli Türkçe (Karamanlca) Kitabeli Eserler, *Üçüncü Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı “Avrupa’da Türkçe”*, 123-139, Tiran/Arnavutluk.
- Ekincikli, Mustafa (1998), *Türk Ortodoksları*, Ankara.
- Eryılmaz, Bilal (1996), Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, İstanbul.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (1935), Dokuzuncu Cilt (Anadolu-Suriye-Hicaz), İstanbul.
- Eyice, Semavi (1962), (Review) Sallaville, Sévérien – Eugène Dalleggio, Karamanlidika, Yunan Harfleri ile Türk Dilinde Basılmış Kitapların Analitik Bibliyografyası 1, 1584-1850, *Bellekten, XVI/102*, 369-374.
- Eyice, Semavi (1975), Anadolu’da Karamanlca Kitabeler, *Bellekten, XXXIX, 153*, 25-48, Ankara.
- Eyice, Semavi (1977), Rum Harfleri ile Türkçe (Karamanlca) bir Nevşehir Salnamesi (Yıllığı), Fındıkoğlu Armağanı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, No:389(İ.Ü. No:2260), 77- 102, İstanbul.
- Eyice, Semavi (1980), Anadolu’da Karamanlca Kitabeler II (Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler), *Bellekten, XLIV, 176*, 683-696. Ankara.
- Gök, Ayşe Almila (2001), Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimler Millet Sistemi, Tarihi Gelişimi ve Milletlerarası Antlaşmalar, *Türkiye ve Siyaset, 3*, 101-108.
- Güngör, Harun (2012), Bir Rus Araştırmacı Gözü ile Karamanlılar, *1.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (16-19 Kasım 2011) Bildirileri, 3*, 401-406, Ankara.
- Güngör, Harun (1984), Karamanlca (Grek Alfabeli Türkçe) Bir Kitabe, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 33*, 95-101, İstanbul.
- Güngör, Harun (1989), Karamanlca Üç Kitabe, *Türk Dünyası Tarih Dergisi, 34*, 29-31, İstanbul.
- Güngör, Harun (1996), Marques de professions sur les stèles funéraires de la vallée de Zamanti, Kayseri, Cimetières et Traditions Funéraires dans le Monde Islamique, *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri, II*, 185-188, Ankara.
- Güngör, Harun (1999), Niğde-Nevşehir Yöresindeki Yeni Karamanlca Kitabeler, VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 8-12 Kasım.

- Güngör, Harun (2000), Niğde ve Nevşehir Yöresinde Karamanlıca Kitabeler, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S.168, s. 44-46, İstanbul.
- Hüseyinlikioğlu, Ayşegül – Arslan, Handan (2009), 16.Yüzyılın İlk Çeyreğinde Niğde Kazası Yerleşme Merkezlerinin Tespiti s.305-306, Elazığ.
- Iordanoglou, Anastaios (1978), A Karamanlıc Funerary Inscription (1841) In Nicaea (Iznik) Museum, Balkan Studies, XIX S.185-189.
- İbar, Gazanfer (2010), Anadolu Hemşehrilerimiz (Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe), İstanbul.
- Jaschke, Von Gotthard (1964), Die Türkisch-Orthodoxe Kirche, der İslam.
- Jerphanion, Guillaume de (1928), Melanges d'arceologie anatolienne, Mélanges de [la Faculté orientale] l'Université Saint-Joseph, T.13:292-293, Beyrouth.
- Kahya, Hayrullah (2003), Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bir Eser: İspat-ı Mesihîye Üzerinde Dil İncelemesi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kahya, Hayrullah (2008), Karamanlıca Bir Eser Yeni Hazne ve Dil Özellikleri (İmla Özellikleri ve Ses Bilgisi), Turkish Studies www.turkishstudies.net (ET: 17.11.2011), III/6, s. 367-408.
- Kahya, Hayrullah (2009), Karamanlıca Bir Zarf-fiil Eki: {-IncAs}, Turkish Studies www.turkishstudies.net (ET:17.11.2011), IV/3, s. 1242-1252.
- Kahya, Hayrullah (2012), Karamanlıca Eserlerde İslam İnancıyla İlgili Terimler, Türkiyat Mecmuası, C. 22/ Güz, s.39-62.
- Kılıçaslan, Mustafa - Kahya, Hayrullah (2009), Yunanca – Osmanlıca / Karamanlıca Bir Sözlük : Leksikon Ellineturkikon, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4.
- Koçu, Reşat Ekrem (1948), Demirkazık, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sayı: 80.
- Mackridge, Peter (1989), A Turco-Greek inscription at Ürgüp in Cappadocia, Volume 13 pp. 286-289. January.
- Ortaylı, İlber (2002), Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi, Türkler, C. X, s. 216-220, Ankara.
- Öger, Adem (2012), Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası, I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Cilt 1, Nevşehir Üniversitesi Yayınları, s. 37-49, Ankara.

- Öger, Adem (2012), Karamanlı Ortodox Turks Who Immigrated to Greece from Mustaphapasha Due to The Population Exchange, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2.
- Öger, Adem - Türk, Ahmet Turan (2013), Kültürel Bağlamda Kapadokya bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili, International Journal of Social Science, Vol.6, Issue 8 (Doinumber:<http://dx.doi.org/10.9761/JASS2137>), s. 1137-1151.
- Öger, Adem - Oğuz Özdem (2014), Karamanlıca Bir Eser: Nevşehir Salnamesi (1914), Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, H. (1999), Azınlıklar İçin Bir Osmanlı Klâsiği: 1453 İstanbul Sözleşmesi, Osmanlı, C. IV, s. 220-230, Ankara.
- Özkan, Şahin (2003), Kayseri’de Türk Ortodoks Kilise Kongresi’nin Toplanması ve Anadolu’da Ortodoksluk Sadası Gazetesi, Kayseri.
- Öztürk, İbrahim (1996), Niğde’de Yaşamış Türk Ortodokslar ve Onlardan Kalan Üç Kitabe Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.1, s. 81-87, Niğde.
- Phonetica I. - Eckmann, Janos (1950), Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, VIII, 1-2*, s. 165- 200.
- Savvides, Aleksios G. C. (1999), Tourkopouloi, MGE, 51, (1988), s.121-122. “Ekkhristianismenoi Tourkofônoi Mithoforoï sta Vyzantina kai sta Latinika Strateumata tês Anatolês” VyzantinoTourkika Meletêmata, s.287-296, Atina.
- Şimşek, Şehnaz Şişmanoğlu (1997), Temaşa-i Dünya ve Cefakar u Cefakeş’te Geleneksel Folklor Biçimleri Mili Folklor Dergisi, s.110, s.86-99, 2016, Ankara.
- Tekin, Talat (1997), Tarih Boyunca Türkçe’nin Yazımı, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 19, s.105-109, Simurg Yayıncılık, İstanbul.
- Türk, Ahmet Turan (2012), Leksikon Ellino-Turkikon’dan Hareketle Grek Asıllı Karaman Alfabeti, 1.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, 16-19, Kasım 2011, C.1, s. 123-138, Ankara.